

Op de Floriade gaan esthetiek
en duurzaamheid hand in hand

INTRATUIN ELST Kiest VOOR STRAATBAKSTEEN

Roel Steenbeek, bestuursvoorzitter Ymere:
weg met de catalogusinrichting

GOVINDU!

STRAATBAKSTEEN

FORUM OVER
RUIMTELIJKE INRICHTING
JUNI 2012

#27

INHOUDSOPGAVE

4 / 7
Woningcorporatie Ymere betreft bewoners altijd bij het ontwerp van de buitenruimte. Bestuursvoorzitter Roel Steenbeek: 'Een betrokken burger is zuinig op de buitenruimte, springt er zorgvuldig mee om.'

8 / 11
Een sfeervolle ontmoetingsplek voor watersporters en kustliefhebbers: de Jachthaven Bruinisse verbindt land en water. Letterlijk én figuurlijk.

12 / 14
Machinaal bestraten biedt veel voordelen: het gaat snel, biedt een constante kwaliteit en vermindert de fysieke belasting voor stratenmakers. Twee aannemers vertellen over de verschillende vormen en toepassingsmogelijkheden.

15
Keien, kinderkopjes, kasseien en klinkers: de bestrating in de Zutphense binnenstad is een bezienswaardigheid op zich. Burgemeester Arnold Gerritsen ziet ook kansen voor straatbaksteen bij nieuwbouw en herinrichting.

16 / 21
De Floriade 2012 staat in het teken van duurzaamheid. Het gebruik van straatbaksteen past perfect in dat streven. Dat gebakken materiaal daarnaast heel fraai uitpakt, laten het Stadspark en de Belgische kantoortuin zien.

22 / 23
Intratuin koos bij de inrichting van haar nieuwe vestiging in Elst voor gebakken materiaal. Directeur Joep Ebben: 'De kleur van straatbaksteen en de sfeer die het oproept sluiten mooi aan bij het groen in onze zaak.'

24 / 27
De inrichting van de openbare ruimte wordt steeds vaker in samenspraak met de gebruiker bepaald. Hoe ver reikt de invloed van bewoners? De mening van drie experts.

28 / 31
Bij de herinrichting van pleinen speelt de gebakken klinker vaak een centrale rol. Zowel het Torenplein in Surhuisterveen als de Prinses Amaliahoek in De Steeg kregen dankzij de toepassing van straatbaksteen een passende, nieuwe uitstraling.

COLOFON

Contour Straatbaksteen is een uitgave van SPS. Het tijdschrift wil een forum en inspiratiebron zijn voor alle professionals betrokken bij de ruimtelijke inrichting in Nederland.

Omslagfoto's: Intratuin, Elst en Floriade, Venlo

Redactie

Dick Tommel (hoofdredacteur), Jan Boeve, Tanja Bongers, Ewald van Hal, Christa Rooijackers-Hendrix, Arnout Janssen, Fenke Paus, Esther Schoenmakers en Sander Videler

Raad van Advies

Peter van Beek (Voorzitter van het OBN-sectiebestuur werkgevers), Margot van Niele (directeur Kalliste Woningbouwontwikkeling), Willem van der Made (directeur Stadsontwikkeling gemeente 's-Hertogenbosch) en Jan Stigter (stedenbouwkundige Dienst Ruimtelijke Ordening gemeente Amsterdam)

SPS

Postbus 153, 6880 AD Velp
T 026 - 3845641, F 026 - 3845631
E info@straatbaksteen.nl
I www.straatbaksteen.nl

Bladmanagement

Van Zandbeek communicatie & creatie, Christa Rooijackers-Hendrix en Fred Wijers

Vormgeving

Van Zandbeek communicatie & creatie, Frits Roothans

Teksten

Tessy van Rossum, Esther Schoenmakers, Sander Videler, Armand ten Voorde en Eric Weijers

Fotografie

Picture Productions, Vincent Boon (p. 5, 6 en 7), 3span Tuin en Landschap (p. 8, 9, 10 en 11), HABO (p. 12 en 14), Mark Kamphuis (p. 13), Gemeente Zutphen (p. 15)

Overname uit Contour Straatbaksteen is toegestaan met bronvermelding.

EEN GOED ONTWERP: 'BEST OF TWO WORLDS'

De buitenruimte is bij uitstek het podium waarop architecten en stedenbouwkundigen hun visie op ontwerp (letterlijk) aan de buitenwereld kunnen tonen. De gebruiker van de buitenruimte – de burger – mag er vervolgens iets van vinden, maar moet wel (eveneens letterlijk) met de ontworpen buitenruimte leven. Sterker: hij leeft er *in*. In de buitenruimte ontspant hij, winkelt hij, haast hij zich naar het werk. Hij kijkt erop uit, vanuit zijn woning. Eigenlijk is het raar dat de gebruiker relatief weinig bij het ontwerp van de buitenruimte betrokken wordt.

Gelukkig komt daar verandering in, getuige het interview met Roel Steenbeek, voorzitter van de raad van bestuur van Ymere. Nederlands grootste ontwikkelende woningcorporatie betreft gebruikers standaard bij het ontwerp van de buitenruimte. Niet alleen omdat de buitenruimte eerst en vooral voor deze gebruikers bestaat, maar ook omdat de ervaring leert dat een burger die betrokken wordt bij ontwerp en proces, zich verantwoordelijk voelt voor het eindresultaat. Een dergelijke burger is zuinig op de buitenruimte, springt er zorgvuldig mee om – hij heeft het immers mede ontworpen!

Maar de pendulum kan ook naar de andere kant doorslaan. In zo'n geval verwordt de burger tot ontwerper en staat de professional buiten spel. Net als in de situatie waarin de architect alles bepaalt en de samenleving zijn visie (en soms ego) opdringt, moeten we ook geen buitenruimten willen waarin de visie van de burger in alles de doorslag geeft. De gebruiker – los van al zijn goede bedoelingen – is geen professional op het gebied van ontwerp en materialisering. In veel gevallen hecht hij aan het vertrouwde en aan kleinschaligheid – ook wanneer dit doorslaat in 'kneuterigheid' en conservatisme.

Zoals altijd met ontwikkelingen, slaat de pendulum eerst door naar beide uitersten voordat hij in het midden uitkomt. Kenden we eerst een tijdperk van egoarchitectuur, waarin de architect heer en meester was over de buitenruimte, nu beleven we een periode waarin de participatie van de gebruiker centraal staat. Waarbij die participatie soms doorslaat in 'burgerarchitectuur'. Gelukkig daagt bij steeds meer bestuurders en beleidsmakers, maar ook bij architecten en burgers zelf, dat de waarheid in het midden ligt. Een goed ontwerp verenigt beide perspectieven, die van de professional en de gebruiker. Een buitenruimte die op basis daarvan ontworpen is, heeft een bijzonder karakter, maar wordt tegelijkertijd door de bewoners als vertrouwd ervaren – alsof het plein, de straat of het park er al jaren zo bijligt!

Dr. D.K.J. Tommel
Voorzitter SPS

INTERVIEW

Roel Steenbeek heeft een niet alledaags kantoor. De voorzitter van de raad van bestuur van woningcorporatie Ymere werkt in een tot kantoorpand omgebouwd pakhuis met de luisterrijke naam 'Pakhuys Afrika'. Vanaf zijn werkplek aan de Piet Heinkade in Amsterdam kijkt hij uit over het IJ. Het uitgestrekte water verbeeldt de brede visie die eigen is aan de voorzitter en aan zijn wooncorporatie, samengevat onder de slogan 'wonen, leven, groeien'.

BESTUURSVOORZITTER YMERE OVER DE VERANDERENDE OPENBARE RUIMTE

Buitenruimte met maatschappelijke en economische waarde

Wonen, leven, groeien. Deze woorden tekenen de missie die Ymere zichzelf gesteld heeft: niet alleen vastgoed ontwikkelen, maar ook bijdragen aan een sociaal duurzame samenleving. Daarvoor investeert Ymere in leefbare en economisch florerende wijken, waarbij burgers zich betrokken voelen. 'Dan doen burgers ook wat voor je terug, dragen ze bij aan het leefbaar houden en maken van hun buurt', stelt Steenbeek.

CREËREN EN IN STAND HOUDEN

De tijd dat de core business van woningcorporaties uitsluitend tastbare objecten als stenen en groen omvatte, is al lang voorbij. 'De taak van woningcorporaties als Ymere is het creëren en in stand houden van sociaal duurzame wijken. We spreken daarom niet alleen over woonwijken, maar ook over leef- en groeiwijken. Oftewel: leefbare wijken waar bewonersgroepen de mogelijkheid hebben zich sociaal en economisch te ontwikkelen.' Steenbeek heeft een uitgesproken mening over de rol van openbare ruimte in dit soort wijken. 'In een sociaal duurzame wijk voelen bewoners zich betrokken bij elkaar en bij hun leefomgeving. Deze betrokkenheid manifesteert zich in de eerste plaats in de openbare ruimte, die open en toegankelijk is en

waar bewoners elkaar ontmoeten.' Zo gezien is het ontwerp van de buitenruimte zowel een sociologische als een architectonische opdracht. Voor bewoners moet de openbare ruimte méér zijn dan een 'open plek': de openbare ruimte moet hen uitnodigen tot gebruik. 'Een goed plein', stelt Steenbeek, 'heeft de juiste maat- en schaalvoering en sluit daarmee perfect aan bij zijn omgeving. De functie en inrichting van een dergelijk plein sluit bovendien aan op de historische context. Maar bovenal is het plein toegankelijk, heeft het een plint van bebouwing die aansluit op het ontwerp en de functie van het plein. Om dit alles te kunnen creëren, moet je je eerst en vooral bezighouden met de gebruikers van het plein.'

NEDERLANDSE MIDDELMAAT

Kijkend naar de Nederlandse situatie constateert Steenbeek dat het ontwerp van de openbare ruimte vaak te veel op zichzelf staat. Zo wordt het plein in ons land vaak als een designobject benaderd, in plaats van een levendige gebruikersplek. Voorbeelden te over, aldus Steenbeek. Zoals het Schouwburgplein in Rotterdam, dat in zijn schaalgrootte niet goed is of het Marktplaatsplein in Apeldoorn dat niet in verhouding is met het nieuwe stadhuis.

'In dergelijke grote, open ruimtes valt de menselijke maat weg. Typisch voorbeelden waarbij niet voldoende is nagedacht over het gebruik en de beleving van het plein.' Waar dit van oudsher en van nature wel goed wordt gedaan, is in een stad als Venetië. 'De sobere en eenvoudig ontworpen pleinen zijn daar van nature ingebed in de stad, hebben een vanzelfsprekende functie en worden omringd door een perfect aansluitend arrangement van gebouwen.' Volgens Steenbeek wordt in Nederland nog te vaak een 'catalogusinrichting' gehanteerd, waarbij overal dezelfde keuzen worden gemaakt voor straatmeubilair en materialisering. Het resultaat: anonieme, openbare ruimten die weinig sprekend zijn voor de locatie en waarbinnen de gebruiker zich niet thuis voelt. Met als logisch gevolg: een gebrek aan betrokkenheid en de daaruit voortvloeiende verwaarlozing en vandalisme. 'Door uit te gaan van de gebruiker en hem ook daadwerkelijk te betrekken bij de sociale en economische ontwikkeling van zijn leefomgeving, creëer je betrokkenheid en hoef je niet "hufferproof" te ontwerpen', is de logische constatering van Steenbeek. >

“De betrokkenheid van bewoners manifesteert zich allereerst in de openbare ruimte”

DUURZAAM EN AUTHENTIEK

Als voorzitter van de raad van bestuur van de grootste ontwikkelende corporatie van Nederland, kijken Steenbeek en zijn collega's vanzelfsprekend door de bril van ontwikkelaar naar de omgeving. En ontwikkelaars hanteren een belangrijk criterium: de omgeving is niet statisch, maar dynamisch. 'De samenleving verandert voortdurend, wijken muteren steeds sneller onder invloed van nieuwe bewoners, andere culturen en veranderende functies van steden en buurten. De bebouwde omgeving moet voorzien in deze continue verandering door

wordt daar uitgegaan van een heel vrij ontwerp, met volop ruimte voor initiatieven van de toekomstige bewoners.'

VERANDERDE ROL WONINGCORPORATIE

Gevraagd naar de rol van de woningcorporatie, schetst Steenbeek hoe Ymere steeds meer een regisserende en faciliterende rol op zich neemt. 'Het denken is omgeslagen. We laten ons niet langer leiden door het plannersdenken, waarbij we van bovenaf een blauwdruk op een omgeving leggen. Veel meer dan vroeger regisseren we

“Een plein in Maastricht is een ander plein dan dat in Almere of Leeuwarden”

verschaffing van goedkope huisvesting aan studenten – een maatschappelijke behoefte –, waarvoor Ymere vervolgens wel een wederdienst verwacht: de studenten geven taallessen aan kwetsbare bewoners. 'De eigen verantwoordelijkheid van bewoners neemt toe. Hier staat tegenover dat Ymere bewoners meer betreft en hen via de ontwikkeling van vastgoed op sociaal en economisch vlak ondersteunt.' Steenbeek voegt eraan toe dat dit niet hetzelfde is als de in Den Haag veel gebezigde term 'nieuw burgerschap', die volgens hem een eenzijdig appel doet op grotere zelfredzaamheid

“Ontwerpen vanuit betekenis vraagt om een andere manier van werken”

de creatie van gebruikersruimten die mee kunnen evolueren. Bij ontwerp en inrichting is de functie van de omgeving niet het enige uitgangspunt. Dat is te statisch gedacht: die functie kan morgen weer veranderen. De betekenis die een omgeving heeft voor de bewoners is minstens zo belangrijk. Op die manier ontstaat een basisontwerp dat is gestoeld op een duurzame, authentieke identiteit en die met de tijd in functie kan worden aangepast aan de veranderende eisen.' Ontwerpen vanuit 'betekenis' veronderstelt wel een nieuwe manier van werken. Waarbij niet langer alleen professionals betrokken zijn, maar vooral ook de bewoners en andere gebruikers. Als schoolvoorbeeld van geslaagde gebiedsontwikkeling gestoeld op gebruikersparticipatie noemt de bestuursvoorzitter Nobelhorst, een zogenoemd stadsdorp in Almere. 'Bij de inrichting

ontwikkelingen door bewoners en deskundigen bij de planvorming te betrekken.' In het nieuwe bottom-up denken staan de behoeften en de eigen visie van bewoners om sociaal duurzaam vastgoed te creëren, centraal. De vraag is wie dit allemaal betaalt. Zeker in de huidige tijd, waarin budgetten onder druk staan, schetst de bestuursvoorzitter van Ymere bijna een ideaalbeeld. In de praktijk wordt via vastgoed de wijk-economie gestimuleerd, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van commerciële functies in de plinten. Hierdoor renderen investeringen in de wijk (beter). Een ander voorbeeld van nieuwe wijzen van financiering van maatschappelijk vastgoed is de ontwikkeling van wijk-ondernemingen en ondernemingshuizen: constructies waarin bewoners zelf waarde genereren voor hun wijk. Als voorbeeld noemt Steenbeek de

zonder dat de overheid hier iets voor terugdoet. 'Dat is over de schutting gooien.'

HET IDEALE PLEIN

Om zijn visie en woorden kracht bij te zetten, maakt Steenbeek het ideale plein of omgevingsplan tastbaar. 'Allereerst zouden budgetten over twee fasen gealloceerd moeten worden: een budget voor de aanleg en een tweede budget voor de afwerking – een fase waarin op detailniveau nog keuzes gemaakt kunnen worden. Een dergelijke aanpak voorkomt dat een plan tot in detail aan de tekentafel wordt bedacht en uitgevoerd, zonder rekening te houden met de daadwerkelijke invloed van keuzes op de omgeving en haar gebruikers.' Steenbeek gaat vervolgens uit van een programma van eisen, waarin de gemeente op hoofdlijnen kwaliteitseisen

CURRICULUM VITAE

Sinds 1987 is Roel Steenbeek actief in de corporatiesector. Tot en met 1994 richtte hij zich in Rotterdam op beleid, woondiensten, wijkbeheer en externe vertegenwoordiging. Sinds eind 1994 is hij werkzaam in de noordelijke Randstad in de functies (adjunct) directeur, bestuurder en voorzitter van de raad van bestuur. Eerst van Woonmaatschappij en inmiddels, na de fusie per 1 januari 2008, van woningcorporatie Ymere.

Voorzitter raad van bestuur woningcorporatie Ymere
Bestuurslid ABC architectuurcentrum Haarlem
Lid algemeen bestuur Aedes, vereniging van woningcorporaties
Voorzitter raad van toezicht DIGH
Bestuurslid Platform Openbare Ruimte
Bestuurslid Stichting Vastgoed Overleg

vastlegt, die de ontwikkelaar vervolgens naar eigen inzicht kan invullen – uiteraard binnen co-makership, dus met participatie van gebruikers. Het eindresultaat moet in alle gevallen toegankelijk zijn en stimuleren tot ontmoeting – dé functie van een plein. Hiervoor ligt het voor de hand bewoners te betrekken bij de planvorming. 'Aan wie kun je beter vragen hoe een plein eruit moet zien dan aan de toekomstige gebruikers zelf: de omwonenden?' Steenbeek is niet bang dat de inmenging van gebruikers zal leiden tot 'modegrillen' in de buitenruimte. 'De Nederlander is calculerend van aard.'

GEEN STANDAARD-CATALOGUS

Gevraagd naar zijn visie op de materialisering van de buitenruimte, antwoordt Steenbeek dat hij in ieder geval geen voorstander is van een standaard-catalogus met (betonnen) straatstenen, bankjes en prullenbakken. 'Door die catalogus ziet heel Nederland er hetzelfde uit en kunnen bewoners zich, bij gebrek aan een eigen, lokale identiteit, niet met hun omgeving binden.' Zijn nuchtere constatering: een plein in Maastricht is een ander plein dan dat in Almere of in Leeuwarden. Wat precies de verschillen zouden moeten zijn, wordt bepaald door gebruikers en ontwerpers die hierbij uitgaan van de lokale betekenis van een plek voor de stad of de buurt. Zij geven vorm aan die betekenis, bijvoorbeeld in hun keuze voor materialen en het ontwerp van straatmeubilair. 'Samenspel is belangrijk. Bij de materialisering van buitenruimten is het zaak rekening te houden met de positie die een bepaalde ruimte in een stad of omgeving bekleedt. De aankleding van een groot plein in het stadshart is anders dan dat van een pleintje in de buurt. Ook moet rekening worden gehouden met de verbinding tussen verschillende plekken. Bijvoorbeeld door lokaal te kiezen voor gemeenschappelijke kenmerken.' Zelf is Steenbeek een liefhebber van (straat)baksteen. 'Ik kan een echt mooie steen, met de juiste kleuring zeer waarderen.' Als voorbeeld van een goede materialisering noemt Steenbeek het centrum van Haarlem dat als een grote, rode loper is uitgevoerd. 'Passend in de historische setting, fraai in zijn eenvoud.'

De bestuursvoorzitter van Ymere besluit met een pleidooi voor authenticiteit: 'De buitenruimte moet passen in een omgeving, qua ontwerp en qua steen. Het is de taak van de woningcorporatie hiervoor te waken, maar de gebruiker maakt hoe langer hoe meer het verschil.' ■

Jachthaven Bruinisse vormt de verbinding tussen land en water.

“Bestrating die opvalt en tegelijkertijd opgaat in de omgeving”

ESTHETISCH

Na dertien jaar voorbereiden en vier jaar bouwen werd in het voorjaar van 2011 de vernieuwde, uitgebreide jachthaven van Bruinisse geopend, een van de grootste en modernste van Nederland. Uitgangspunt bij de herinrichting was het creëren van een sfeervolle ontmoetingsplek voor watersporters én liefhebbers van een dagje aan de kust. Dat die opzet geslaagd is, bleek al tijdens de werkzaamheden. ‘Als de stratenmakers in het weekend vol trots met hun gezinnen komen kijken, weet je dat je met iets bijzonders bezig bent.’

Jachthaven Bruinisse: voor zeerobben en landrotten

Bruinisse, in het oosten van Schouwen-Duiveland aan het Grevelingenmeer, is het ultieme watersportmekka. ‘Het Grevelingenmeer is het grootste zoutwatermeer van Europa’, vertelt projectmanager Henk Gravestein van Jachthaven Bruinisse. ‘Zoutwater bevriest relatief langzaam, met als gevolg dat watersporters hun boot langer in het water kunnen laten. Bovendien is de bereikbaarheid van Bruinisse aanzienlijk verbeterd sinds in 2005 de knelpunten in de N59 zijn aangepakt. Dit alles maakt Bruinisse tot de perfecte uitvalsbasis voor een ontspannen strandvakantie en voor lange zeiltochten over het elfduizend hectare grote Grevelingenmeer.’

LAND EN WATER VERBINDEN

De jachthaven van Bruinisse is sinds 1998 eigendom van Den Daas Recreatie, dat zijn oorsprong heeft in de baksteenindustrie. Het bedrijf beheert vier jachthavens, de zogenaamde ‘Thuishavens’, in Almere, Naarden, het Geldersche Olburgen en Bruinisse. Met de laatste had Den Daas Recreatie vanaf het begin grote plannen. ‘De meeste jachthavens in ons land zijn in functioneel opzicht totaal gericht op het water’, legt Gravestein uit. ‘Een heel eigen wereld die zich maar moeilijk laat verenigen

met de ‘landkant’.’ Met Jachthaven Bruinisse wilde Den Daas Recreatie daarin verandering brengen. De haven moest land en water met elkaar verbinden en een aantrekkelijke pleisterplaats worden voor zowel ‘zeerobben’ als ‘landrotten’. Gravestein: ‘Ook wilden we een haven die “toekomstklaar” was. Met voldoende goed geoutilleerde ligplaatsen, aantrekkelijke horeca- en winkelfaciliteiten en een duurzame inrichting en bedrijfsvoering, gericht op het zoveel mogelijk reduceren van de ecologische footprint.’

NATUURCOMPENSATIE

Er zou nog flink wat zoutwater door de Brouwerssluis stromen voordat Jachthaven Bruinisse de ambities verwezenlijkt zag. ‘Er moesten bestemmingsplannen worden aangepast, afspraken worden gemaakt met provinciale en lokale overheden. De Zeeuwse Milieufederatie wilde natuurlijk graag weten welke impact uitbreiding van de jachthaven had op bijvoorbeeld de vogels in het meer. De uitbreiding had onder meer tot gevolg dat er in de buurt van de jachthaven gebied moest worden gereserveerd voor natuurcompensatie.’ Toen eenmaal alle seinen op groen stonden, ging het bouwteam van Jachthaven Bruinisse van start met de ►

contourschets van de nieuwe haven. Daarin werden de vormen zichtbaar van een geheel nieuw ‘dorp’ aan het Grevelingenmeer, compleet met winkels, restaurants en terrassen, sanitairgebouwen, een zwembad voor de allerjongsten en een zonnig ontmoetings- en evenementenplein.

TIJDLOOS EN DUURZAAM

Voor het ontwerp van de bestrating en beplanting tekenden 3span Bouwadviesbureau en 3span Tuin en landschap, uit het Gelderse Wijchen. Tuin- en landschapsontwerper Marion Engelen was als lid van het bouwteam vanaf het begin betrokken bij

de herinrichting van de jachthaven. ‘Het hele ontwerpproces heeft ongeveer anderhalf jaar in beslag genomen’, blikt Engelen terug. ‘We begonnen met een grote zandvlakte: alleen de positie van de bebouwing was duidelijk. Samen met Grontmij, ontwerper van de rest van de haven, hebben we die ruwe schets als het ware ingekleurd; de looplijnen, de ligging van het centrale plein en de aansluiting op de bestaande bebouwing in de omgeving van de haven. Daarbij was de uitdaging ervoor te zorgen dat de jachthaven twee “voorkanten” had: vanaf het land net zo aantrekkelijk als vanaf het water.’ De keuze voor gebakken bestrating stond volgens

Engelen al snel vast. ‘Jachthaven Bruinisse wilde een bestrating met een tijdloze, duurzame uitstraling die opvalt, maar toch naadloos aansluit bij de gebouwen in de haven.’ En dus toog het hele bouwteam naar een steenfabriek om de verschillende soorten en kleuren straatbaksteen te keuren. ‘Een erg creatief proces’, herinnert Henk Gravestein zich. ‘Zoveel producten, zoveel meningen. En iedereen had wel wat te zeggen.’

SCHEEPSBEL

Voor de boulevard en het wandelgebied van Jachthaven Bruinisse werd uiteindelijk gekozen voor

een getrommelde strengperssteen. ‘Een wat grovere steen met een roodgrijze tint’, vertelt Engelen. Het plein en de paden door het park werden bestraat met twee verschillende strengpersstenen: roodgele en zwarte met een lichte glinstering. Engelen: ‘Midden op het plein hebben we met donkere stenen een windroos gemaakt. Hiermee wordt het maritieme karakter van de locatie nog eens benadrukt.’ Het plein van de jachthaven is cirkelvormig bestraat in een halfsteens verband. ‘Daar hadden de stratenmakers een fikse kluiif aan’, zegt Henk Gravestein. ‘Maar het resultaat is er dan ook naar. Ze waren zelf zo trots op hun werk dat ze in het

weekend met hun gezinnen naar de haven kwamen kijken. Als dat gebeurt, weet je dat je met iets bijzonders bezig bent.’ Het plein is het hart van de jachthaven. De plek voor concerten en evenementen én de plek waar ‘s ochtends de havenbel klinkt als de bakker zijn broodjes uit de oven haalt. ‘Met dat soort dingen bezorg je mensen een glimlach’, besluit Gravestein. ‘Je moet iets doen wat een ander niet doet en jezelf onderscheiden door de kwaliteit van je product en de plek waar je dat product aanbiedt.’ ■

Project Herinrichting Jachthaven Bruinisse | **Locatie** Bruinisse | **Opdrachtgever** Jachthaven Bruinisse/Den Daas Recreatie | **Uitvoering** 3span Tuin en landschap (ontwerp en beplantingsplan), 3span Bouwadviesbureau (uitwerking zwembad, bestek en projectmanagement), BTL Uitvoering B.V. (groenvoorziening), Bouwbedrijf v/d Zande en KWB (installatietechniek) | **Product** Strengpers rood genuanceerd en strengpers zwart

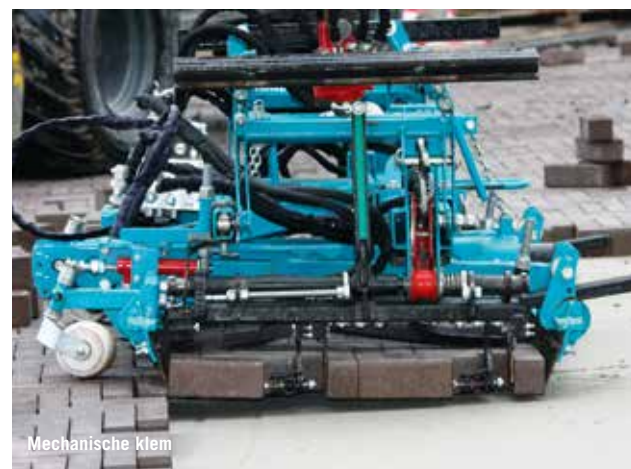

“Een donkere stenen windroos benadrukt het maritieme karakter”

ARBOVRIENDELIJK, SNEL EN GOED

Mechanisch straten: ja, tenzij...

‘Adieu, stratenmakerdecolleté.’ Sander Dekker, wethouder Financiën en Stadsbeheer in Den Haag, overpeinsde in zijn column (Contour 24) de voordelen van het machinaal straten. Het vermindert de fysieke belasting voor de stratenmaker, het gaat snel en zorgt voor een constante kwaliteit. Maar welke vormen van mechanisch of machinaal bestraten zijn er eigenlijk? En welke methode is geschikt voor welke situatie? Contour vroeg het twee aannemers die vooroplopen met machinaal bestraten.

Allereerst de term: is het nu mechanisch of machinaal bestraten? Strikt genomen is er een onderscheid: bij machinaal straten legt een machine de feitelijke straat, bij mechanisch straten maken stratenmakers gebruik van mechanische hulpmiddelen die worden gekoppeld aan bestaande machines. De officiële Arbocatalogus Bestreringen schaaft het allemaal onder de noemer ‘mechanisch aanbrengen elementenverharding’. In de praktijk worden beide termen dan ook door elkaar gebruikt.

FYSIEKE BELASTING

Dan de reden: waarom zou je machinaal bestraten? De belangrijkste reden is het verminderen van de fysieke belasting van stratenmakers. Het is een bekend fenomeen: groepjes mannen op de knieën, de straatstenen met een hamer in het onder gelegen zand kloppend. Ouderwets handwerk, een echt ambacht. Dat veel van het lichaam van de circa 10.000 stratenmakers in Nederland vraagt. Naast de onveiligheid van langrijdend verkeer, gevaarlijke stoffen als uitlaatgassen en het vele lawaai, hebben stratenmakers vooral te maken met fysieke belasting. Uit de arbocatalogus: 81 procent van hen vindt het werk lichamelijk zwaar, 46 procent heeft last van de rug. Ook ervaren stratenmakers relatief veel klachten aan polsen (8 procent), handen en vingers (16 procent) en heupen (17 procent). De grootste risico's: werkhouding, repeterende bewegingen en het tillen, trekken, duwen en dragen van zware lasten.

WETGEVING

Gezien deze cijfers is het logisch dat de wetgever, en ook de branche zelf, er alles aan doet om het werk van de stratenmaker

Voordelen machinaal bestraten

- Kwaliteit bestrating is zeer constant
- Betere arbeidsomstandigheden voor stratenmakers
- Projecten kunnen sneller gerealiseerd worden
- Omgeving ervaart minder overlast
- Bestaande materialen kunnen worden hergebruikt

te verlichten. De Arbeidsinspectie heeft in een paar stappen de regels aangescherpt: er gelden tegenwoordig ‘eisen voor de verwerking van elementverharding’. In 2006 hebben de Arbeidsinspectie en de branche (de Ondernemingsvereniging Bestravingsbedrijven Nederland) onderhandeld over de invoering van de 1.500m²-norm. Nieuw straatwerk met een oppervlakte van meer dan 1.500m² moest met ingang van 2007 mechanisch worden aangelegd. Maar: mechanisch straten kan ook op veel kleinere oppervlaktes. En met de voortdurende verbetering van de techniek, van zowel bestratingsmateriaal als in het productieproces, is duidelijk geworden dat machinaal straten in de regel goed mogelijk is zonder dat de kwaliteit van het werk eronder lijdt. De 1.500m²-norm maakte in 2010 dan ook plaats voor een nieuwe, permanente regel.

ZWAARWEGEND

De CROW-publicatie 282, Mechanisch aanbrengen elementenverharding, vormt de basis voor de huidige regels rond machinaal

“Stappenplan helpt aannemers bij het maken van een zorgvuldige afweging”

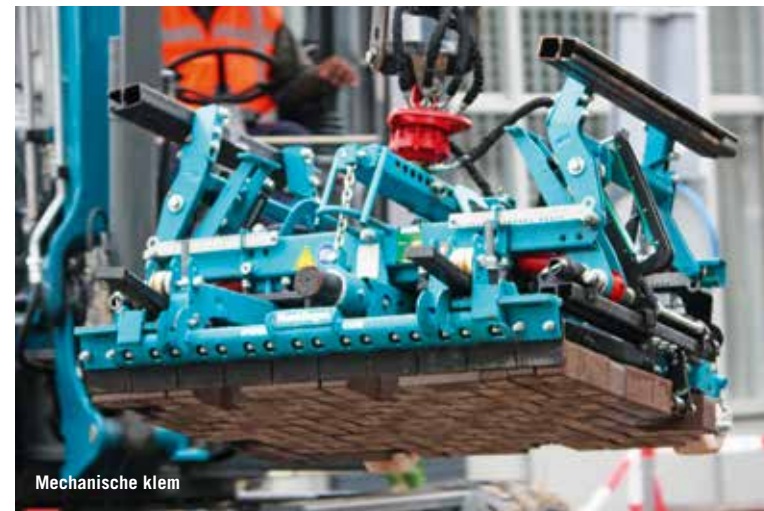
bestraten. De branche van bestratingsbedrijven heeft deze publicatie verwerkt in haar arbocatalogus. Uitgangspunt daarvan is: mechanisch straten moet, bij zowel nieuw werk als herbestrating. Tenzij er zwaarwegende argumenten zijn voor handmatig straten. Via een stappenplan, dat aan ieder ontwerp ten grondslag moet liggen, maakt de aannemer een heldere en weloverwogen keuze: welk deel van het werk moet handmatig worden uitgevoerd en waarom? Uitzonderingen om af te wijken van de mechanische norm zijn onder meer de beschikbare ruimte, figuraties (binnen 10m² een wisseling van het verband) en een zebepad of talud. Bij herbestrating geldt dat er gekozen mag worden voor handwerk als de maatafwijkingen van het gebruikte materiaal meer dan 5 procent afwijken. Naast de regel ‘mechanisch, tenzij’ bevat de arbocatalogus aanvullende bepalingen over tilgewichten en maximaal aantal handmatig te verwerken stenen. De arbocatalogus en een handige instructiekaart die hoort bij de CROW-publicatie zijn in te zien via de website van de branchevereniging www.obn.nl.

IN DE PRAKTIJK

Tot zover de theorie. Hoe zit het in de praktijk? We vroegen het twee aannemers. Erwin Muijs is directeur van Aannemingsbedrijf Elshout de Bont in Waalwijk, het bedrijf dat betrokken was bij de uitontwikkeling van de bekende Tiger-Stone bestratingsmachine. Jan Nederstigt is bedrijfsleider bij HABO GWW, een aannemersbedrijf uit de regio Den Haag. Een zelfverklaard innovator die al in de jaren 80 begon met de eerste experimenten op het gebied van mechanisch bestraten en vorig jaar de Gouden Straatsteen won, een prijs van FNV Bouw om het mechanisch straten te stimuleren. Hoe en waarom zijn zij mechanisch gaan bestraten?

VERLICHTING

‘Het werk van stratenmakers is dusdanig zwaar, dat je als werkgever altijd op zoek moet zijn naar manieren om dat werk te verlichten’, zegt Nederstigt. ‘Daarbij kan het werk altijd sneller en beter. Met mechanisch straten zijn de werkzaamheden mischien heftiger, maar ze duren ook veel korter. Een ander gegeven is de vergrijzing in de sector: er komen minder stratenmakers bij, dus we moeten wel op zoek naar alternatieven.’ De overweging van Muijs is heel praktisch: ‘We zijn begonnen met mechanisch straten toen dit vanuit de wetgeving verplicht werd. In eerste instantie met vacuüm- en mechanische klemmen, maar in 2009 zijn we benaderd door machinegroothandel Vanku, om mee te denken over de ontwikkeling van de Tiger-Stone. Het is niet onze uitvinding, maar we hebben wel geholpen met de finetuning. Inmiddels zijn er zo'n twintig machines in gebruik in Nederland.’

Mechanische klem

“Stappenplan helpt aannemers bij het maken van een zorgvuldige afweging”

KEUZECRITERIA

Er is al een aantal mogelijkheden genoemd: de Tiger-Stone, mechanische klemmen en vacuümkleppen. Wanneer wordt welk middel ingezet? Beide heren zijn hierin eensgezind: betontegels en trottoirbanden gaan met een vacuümklep, stenen (zowel beton als gebakken) gaan met een mechanische klem. Deze klemmen zijn bevestigd aan bijvoorbeeld een rol- of knikmops en leggen op maat gemaakte pakketten stenen op het straatbed. De Tiger-Stone is een machine die vooral wordt ingezet bij herbestrating: stratenmakers voeren handmatig stenen in de machine, die al rijdend een ‘deken van stenen’ uitrolt over de te bestraten weg. HABO GWW gebruikt de Tiger-Stone overigens niet; het bedrijf heeft eigen machines. Nederstigt: ‘De Tiger-Stone heeft veel ruimte nodig en is niet altijd geschikt voor bochtig werk of andere afwijkingen. We hebben een eigen

machine ontwikkeld, de Eagle, die bij herbestratingen de stenen mechanisch formatteert in pakketten, zodat ze met behulp van een klem kunnen worden gelegd.’

SAMENWERKING IN DE KETEN

Het materiaal en de methode (nieuw of herbestraten) bepalen dus voor een deel de keuze van machinaal bestraten. Als het materiaal breekbaar is, wordt er gekozen voor een mechanische klem in plaats van een vacuümklep. Daarbij moet de maatvoering behoorlijk uniform zijn, anders kunnen de stenen uit de klem vallen. Muijs en Nederstigt ondervinden daarbij op de markt een gewillig oor: ‘De situatie is snel gewijzigd en er is ruime keuze in machinale pakketten. Je moet er wel rekening mee houden in de begroting, want voor machinale pakketten geldt een meerprijs.’ Opdrachtgevers mogen echter nog wel meer rekening houden met de mogelijkheden van machinaal straten, zo vinden beide heren. ‘Een randje om het parkeervak is natuurlijk mooi, maar lastig te leggen met een machine. De breedte van weg- en parkeervakken, en ook de verbanden, kunnen beter worden afgestemd op de machines.’ Een ander heet hangijzer is de handhaving van het Arbobesluit. Hoewel de wetgeving op het punt van veranderen staat, hoeven ZZP’ers zich vooralsnog niet aan de arboregels te houden. En dus kunnen ze wel eens onder de prijs werken. Een kwalijke zaak, vinden Muijs en Nederstigt.

HANDWERK BLIJFT

De reactie van het personeel tenslotte: hoe reageren zij op de nieuwe machines? Nederstigt: ‘Ze vinden het werk leuker en eenvoudiger, houden het makkelijker vol.’ Muijs vult aan: ‘Het handwerk blijft bovendien, voor het restwerk dat niet machinaal kan. En straten is vakmanschap, ook machinaal straten. De samenstelling van een team verandert, maar het ambacht blijft.’ ■

Machinaal, met straatbaksteen

De beroepspraktijk leert dat machinaal straten met straatbaksteen prima gaat. De bestratingmachines kunnen ook gebakken materialen kwalitatief goed, snel en passend verwerken. De producenten van straatbaksteen hebben hun verantwoordelijkheid genomen en sterk ingezet op de levering van uniforme – op de machines afgestemde – pakketten straatbaksteen.

Transporteurs krijgen extra instructie om verschuiven en kiepen van de stenen tijdens het transport te voorkomen. En de straatbaksteen producenten hebben robots in gebruik genomen. Deze kunnen de straatbakstenen dusdanig in verbanden en in pakketten stapelen dat ze daarna met de bestratingmachines goed en eenvoudig mechanisch kunnen worden verwerkt. Hiermee is ook in het voortraject bewezen dat arboverantwoord straten mogelijk is, zonder dat de fysieke belasting wordt verplaatst van de straat naar de fabriek.

COLUMN

ARNOLD GERRITSEN
BURGEMEESTER GEMEENTE ZUTPHEN

Lopend door de binnenstad zou je haast vergeten dat het Zutphense stadsbeeld, naast de vele monumenten, voor een belangrijk deel wordt gevormd door de zogenaamde derde wand: het plaveisel onder onze voeten. Zutphen wordt ook daar gekenmerkt door een breed scala aan materialen, variërend van 18e-eeuwse keitjesbestratingen en 19e-eeuwse kinderkopjes en kasseien tot 20e-eeuwse klinkers in allerlei varianten. Net zoals in onze monumenten kunnen we in de bestrating de ontwikkeling van het materiaal en de vooruitgang van de afgelopen 160 jaar aflezen.

Zutphen koestert zijn verleden. Tegelijkertijd staan we voor belangrijke opgaven, waarbij vooruitkijken het credo is. Te denken valt aan de uitbreiding van de stad in Leesten-Oost, diverse inbreidingen in de bestaande stad en de herontwikkeling van het terrein van de voormalige jeugdgevangenis, een wijkcentrum en – niet in de laatste plaats – De Mars, een van de grootste industriegebieden van Nederland.

Laten we eens stilstaan bij De Mars. Dit industriegebied grenst aan de historische binnenstad, hiervan slechts gescheiden door het station en het spooreplacement. Ten westen stroomt de rivier de IJssel. Er staan pakhuizen aan een gedempte haven, waarvan een deel al is gesloopt. De industrie is verplaatst. Bij de herontwikkeling van De Mars komt de nadruk te liggen op wonen en werken aan huis. Ook worden enkele industriële panden herbestemd. Voor de nieuwbouw en de inrichting van de nieuwe wijk wordt op het industriële verleden teruggegrepen. U begrijpt, hier liggen kansen voor de toepassing van straatbakstenen.

Kansen voor de straatbaksteen

Duurzaam omgaan met de beschikbare materialen zit ‘ingebakken’ in de manier waarop we in Zutphen nieuwe projecten gestalte geven. Bestaande klinkerbestratingen kunnen vele decennia meegaan. Is het niet ter plaatse, dan toch zeker op een andere plek.

Tot slot: mijn portefeuille bevat veiligheid en handhaving van de openbare orde. Ik ben ervan overtuigd dat een kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte een prettige atmosfeer creëert, die een belangrijke bijdrage levert aan een veilige leefomgeving. Straatbakstenen fungeren dan niet als projectielen, maar vormen de basis van een stad waar mensen graag wonen, werken en recreëren. ■

CENTRAAL THEMA

PARADIJS VOOR TUINLIEFHEBBER EN LANDSCHAPS- ARCHITECT

De fascinerende wereld van de Floriade

Venlo is op dit moment het epicentrum van tuinbouw Nederland. Want hier vindt tot en met 7 oktober 2012 de Floriade plaats. Deze wereldduinbouwtentoonstelling, die eens in de tien jaar wordt georganiseerd, stelt innovatieve en duurzame samenwerking tussen mens en natuur centraal. De Floriade is echter niet alleen een paradijs voor geïnteresseerde tuinliefhebbers. Ook landschapsarchitecten volgen de Floriade met aandacht. En de straatbaksteen neemt een prominente plek in.

De Floriade: fascinerende wereld vol bloemen en planten, bomen, prachtige parken en tuinen. Spectaculair en rustgevend, leerzaam en speels, actief en beschouwend. En dat allemaal in ons eigen Nederland.

Eerst maar eens wat feiten en cijfers. De Floriade 2012 is de eerste Floriade die buiten de Randstad plaatsvindt. Het terrein in Venlo is tot en met 7 oktober 2012 dagelijks geopend en telt 66 hectare parkoppervlakte, waarvan 40 hectare tentoonstellingsterrein. Er is een kabelbaan met een lengte van 1.100 meter. En er zijn vijf themavelden met tuinen en paviljoens van meer dan honderd deelnemers. De organisatie verwacht dat zo'n twee miljoen mensen de Floriade zullen bezoeken. Alleen daarom al is het een evenement van betekenis.

VOOR ELK WAT WILS

De Floriade biedt voor elk wat wils. De vijf themavelden – Environment, Green Engine, Relax & Heal, Education en Innovation – dragen hieraan uiteraard bij. De themavelden, elk met een eigen look & feel, zijn van elkaar gescheiden door bosgebied. Hierdoor zijn het echt aparte werelden geworden, waar bezoekers de natuur steeds op een andere manier zien, voelen en beleven. Bezoekers kunnen vanaf het centrale plein in diverse richtingen het park inlopen, zodat de vijf themavelden nog beter ontsloten worden. Elke dag zijn er optredens in het openluchttheater en worden er tijdelijke evenementen – zoals de fashion-week, het Oktoberfest of een bloemencorso – georganiseerd.

CRADLE-TO-CRADLE

Duurzaamheid is belangrijk tijdens de Floriade. Deelnemers is gevraagd om zoveel mogelijk gebruik te maken van duurzame materialen als hout en straatbaksteen. Villa Flora, een van de blikvangers, is volgens het cradle-to-cradle-principe gebouwd. Zo is het betonskelet van het gebouw demontabel en herbruikbaar, maakt Villa Flora optimaal gebruik van regenwater en loost het gebouw geen afvalwater op het riool. De energiezuinige verlichting wordt bovendien slim gestuurd. Het gebouw blijft na de Floriade gewoon in gebruik. De organisatie promoot daarnaast elektrisch vervoer van en naar het Floriade-terrein. Er komen zelfs oplaadpunten voor elektrische auto's op de parkeerplaatsen.

KLAVERTJE 4

De Floriade moet een impuls geven aan de ontwikkeling van Greenport Venlo, het op een na grootste agribusinesspark van Nederland. De drie vaste gebouwen van de Floriade – de Innovatoren, Villa Flora en de Sint Janshoeve – krijgen na afloop van het evenement onder de naam Venlo GreenPark een tweede leven als kantoor of kennisinstelling. Bovendien wordt het GreenPark onderdeel van het gebiedsontwikkelingsplan Klavertje 4, waarbij nieuwe, landschappelijk ingepaste bedrijventerreinen worden ontwikkeld voor met name (internationale) bedrijven in de agri-logistieke sector. Duurzaamheid en innovatie staan hierbij centraal.

TOEGANKELIJK

Leuk om te weten: het GreenPark zal ook na de Floriade toegankelijk blijven voor bezoekers. Zo wordt er een netwerk van recreatieve paden en snelfietsroutes aangelegd. Ook interessant: het terrein van de Floriade ligt grotendeels op grond die vroeger bij de – inmiddels opgeknapte – middeleeuwse Sint-Janshoeve hoorde. Het bestaande landschap vormt dan ook een wezenlijk onderdeel van het ontwerp van de Floriade. Zo leidt een cultuurhistorische route bezoekers van de Floriade langs diverse cultuurhistorische overblijfselen, zoals prehistorische grafheuvels en historische wegen en karrensporen. ➤

Relax in the City doet zijn naam eer aan

Bezoekers van de Floriade kunnen het zelf ervaren: het Floriade stadspark Relax in the City doet zijn naam eer aan. Het is kleurrijk en fantasievol, en staat nu ook nog eens prachtig in bloei. Bezoekers die de kabelbaan nemen, zweven over Relax in the City heen. Maar mensen kunnen er ook gewoon doorheen lopen. Precies zoals Pieter van Loon, landschapsarchitect en directeur van Hollandschap, het zich had voorgesteld.

Het Floriade stadspark Relax in the City, onderdeel van het themaveld Relax & Heal, ligt aan de voet van de kabelbaan. Pieter van Loon heeft bewust voor deze locatie gekozen. 'Het leuke is dat mensen niet alleen door het park heen kunnen lopen. Als ze de kabelbaan nemen, zien ze het vanuit een heel ander perspectief: de lucht.' De kabelbaan vormde voor Van Loon een bijzondere bron van inspiratie. 'In de kabelbaan scheer je over een mozaïek van gekleurde bloemen heen. Erg mooi om te zien.' Voor het bloemenmozaïek heeft Van Loon zich gebaseerd op het glas-in-lood van de Schotse architect Charles Rennie Mackintosh. 'Het kleurrijke van dit glas-in-lood wilde ik graag in mijn ontwerp laten terugkomen.'

CHIQUE

Van Loon wil met zijn werk ook laten zien dat de producten van de initiatiefnemers van Relax in the City allerlei creatieve mogelijkheden bieden. 'Er zijn zoveel dingen waarmee je een park kunt aankleden. Bloembollen, vaste planten, bomen, heesters. Maar ook straatbaksteen, kunst en meubilair.' In zijn ontwerp speelt duurzaamheid een belangrijke rol. 'De hele Floriade staat in het teken van duurzaamheid. Met het stadspark willen de betrokken producenten – allemaal actief voor provincies en gemeenten – laten zien dat je groen in de openbare ruimte mooi, effectief en duurzaam kunt onderhouden. Want ook met weinig onderhoud kan een park er chique uitzien.' Van Loon koos voor Relax in the City voor vaste, bodembedekkende planten, die rijk bloeien en alleen aan het eind van het bloeiseizoen gesnoeid moeten worden. Voor het ruimtelijke effect plantte hij bloeiende heesters en bomen.

KLEURRIJK

'Landschapsarchitectuur gaat verder dan plantjes en bloemen', vervolgt Van Loon. 'In de openbare ruimte kun je ook voor bijzonder meubilair kiezen. Zoals een tulp in vrolijke kleuren, waarop je kunt

zitten.' Ook aan de paden die door Relax in the City slingeren is veel aandacht besteed. 'Omdat ik een kleurrijk ontwerp wilde maken, heb ik voor de randbestrating gekozen voor geglaazuurde straatbakstenen, in zeven kleurschakeringen. Daarbij zijn we overigens niet over één nacht ijs gegaan. Eerst zijn proefstenen gemaakt, die we hebben uitgelegd om het effect te bekijken. Om de kleuren van de randbestrating mooi in elkaar te laten overlopen, is van elk van de zeven hoofdkleuren bovendien een lichte en donkere variant gemaakt.' Van Loon heeft bewust voor gebakken straatstenen gekozen. 'Wederom vanwege duurzaamheid. Straatbakstenen gaan lang mee en worden eigenlijk alleen maar mooier met de tijd. En dat vind ik belangrijk.' ➤

Project Relax in the City | **Locatie** Floriade, Venlo | **Opdrachtgever** J.H. Faassen-Hekkens, Griffioen Wassenaar, Jac. Uittenbogaard & Zonen | **Ontwerp** Pieter van Loon | **Product** Vormbak roodbruin, vormbak zwartbruin bont en diverse tinten geglaazuurd, waalformaat

“Ook met weinig onderhoud kan een park er chique uitzien”

Belgische kantoortuin anno 2020: sober en contemplatief

Ook in België is de Floriade hot. Kubieke Ruimte, een Belgische vereniging voor landschaps- en tuinarchitecten, organiseerde zelfs een prijsvraag: de Gardenaward 2012. Thema: de Belgische kantoortuin anno 2020. Het ontwerp van de winnaar is te bewonderen in de Allee van de Tuinculturen, onderdeel van het themaveld Environment.

Het themaveld Environment bestaat onder meer uit een bomenallee met 120 bijzondere straat- en laanbomen. Bij deze allée horen vijftien bijzondere tuinen. Een van deze tuinen is ontworpen door de Belgische landschapsarchitect Jo de Clercq. Deze deskundige publieke ruimte bij de Belgische gemeente Mechelen won de Gardenaward 2012. André Geerits, landschapsarchitect bij de gemeente Heerlen en lid van Kubieke Ruimte, vertelt hoe de Floriade Kubieke Ruimte om medewerking vroeg bij de realisatie van de Belgische kantoortuin anno 2020. 'Een grote eer natuurlijk. Zeker als je bedenkt dat het concept van de prijsvraag eigenlijk van Nederland is afgekeken. Hier werd een wedstrijd georganiseerd, waarbij de drie winnaars hun eigen ontwerp op de Floriade mochten aanleggen. Zoiets wilden we in België ook.'

SOBER

Voor de prijsvraag zocht Kubieke Ruimte samenwerking met Erasmushogeschool Brussel. Alle pro-

fessionele Belgische landschaps- en tuinarchitecten werden benaderd. Er werd een jury aangesteld en een voorzitter gekozen en het thema – De Belgische kantoortuin anno 2020 – werd uitgediept. Geerits: 'De wedstrijd ging over het spanningsveld tussen werk en ontspanning, intensief gebruik en extensief groenbeheer. En uiteraard over de trends van 2020.' De meeste stemmen van de jury gingen naar het ontwerp Colorroom van Jo de Clercq. 'Bijzonder aan dit sobere ontwerp is de manier waarop de ontwerper heeft gespeeld met het idee van een ruimte binnen een ruimte. Het binnenste deel van de kantoortuin is bedoeld voor overleg, bijeenkomsten en gedachtewisseling. Dit formele deel is sober vormgegeven – een lege ruimte eigenlijk – zodat er gelegenheid is tot bezinning. Het buitenste deel daarentegen is juist informeel, met een specifieke beplanting en veel kleur. Een struinpad door de beplanting maakt het ontwerp af.'

REALISATIE

Kubieke Ruimte was verantwoordelijk voor het realiseren van de tuin op de Floriade. Hierbij ging het niet alleen om de daadwerkelijke aanleg, maar ook om de aanvraag van vergunningen en de technische uitwerking van het ontwerp. De tuin is aangelegd volgens het cradle-to-cradleprincipe, waarbij onder meer gebruik is gemaakt van straatbakstenen. Kubieke Ruimte heeft voor de tuin op diverse plekken gekozen voor gebakken materiaal met streekeigen herbruikbare grondstoffen. 'Niet alleen voor de paden, maar ook voor de zit-elementen. Die hebben we laten metselen met gesmoorde gevelbakstenen. Voor de toplaag van een van de paden hebben we daarnaast gebruik gemaakt van een granulaat van zwarte gebakken dakpannen.' Tijdens de Floriade organiseert Kubieke Ruimte ook een symposium voor professionals en studenten in de landschapsontwikkeling. 'In onze eigen Belgische kantoortuin anno 2020 hopen we op 29 juni veel geïnteresseerden te ontvangen. Een kroon op ons werk.' ■

Project De Belgische kantoortuin anno 2020 | Locatie Floriade, Venlo | Opdrachtgever Kubieke Ruimte | Ontwerp Jo de Clercq | Product Vormbak zwart, waalformaat

“Fraai, gebakken materiaal met streekeigen herbruikbare grondstoffen”

STENEN & GROEN

INTRATUIN ELST

Sfeervolle groene winkelbeleving

Tussen de bomen langs de A325, de snelweg tussen Nijmegen en Arnhem, kunnen automobilisten een glimp opvangen van een opvallend gebouw. Het is de gloednieuwe vestiging van Intratuin Elst, gebouwd en ingericht volgens een bijzonder concept. Directeur Joep Ebben en architect Fred de Rijke geven tekst en uitleg.

Maar liefst 11.500 vierkante meter, verdeeld over twee verdiepingen, vol groen en vol sfeer. 'De poort van Elst', zoals dagblad De Gelderlander de nieuwe Intratuin doopte, biedt het winkelend publiek een kleurrijk welkom. Dat begint al op de parkeerplaats, waar naast de bestaande bomen bij elke parkeerplek een boom is gepland; 350 stuks in totaal. De parkeerplaats loopt over in het beboste talud van de snelweg, dat directeur Joep Ebben ook wil bijhouden. 'Als een soort guerrilla gardening, zodat alles er netjes bij ligt.'

GROENE FAMILIE

De familie Ebben zit al 150 jaar in het groen. Het begon met een boomkwekerij in Cuijk. Joep Ebben, vierde generatie in het bedrijf, is eigenaar van de Intratuin-vestigingen in Malden, Nuenen en Elst. Daarbij blijft hij trouw aan zijn roots: 'Tuincentra neigen tegenwoordig naar retail. Maar we moeten niet vergeten dat we voortkomen uit de agrarische sector. Natuurlijke materialen, veel groen, daar draait het om.'

AAIBAAR

Nergens is die agrarische oorsprong beter zichtbaar dan in de dertiende eeuwse boerderij op het terrein, die via een glazen overkapping van veertien meter hoog is geïntegreerd in het winkelcomplex. Een horecagelegenheid met ruim 400 plaatsen. Tussen de oude dakspanten en een paar pannen hebben bezoekers vrij zicht op de blauwe buitenlucht. De Rijke: 'We wilden deze boerderij per se conserveren. Hij biedt zoveel sfeer en heeft een hoge "aaibaarheid". De meeste mensen zijn er weg van.'

BEWUSTE KEUZE

De sfeer van die boerderij is doorgetrokken naar de winkel zelf. Daarom heeft De Rijke ook gekozen voor straatbaksteen. 'Dat is uniek voor Intratuin', vertelt Ebben. 'Ik krijg hierover veel vragen van collega's: waarom? Wat zal ik zeggen: ik heb nu eenmaal meer met natuurlijke materialen. Gebakken materiaal past niet alleen goed bij de boerderij, de kleur en de sfeer die het oproept sluiten mooi aan bij al het groen. En dat groen is wat uiteindelijk verkocht moet worden.'

INTRATUIN ELST

PROJECT:	NIEUWBOUW WINKEL
OPDRACHTGEVER:	JOEP EBBEN, DIRECTEUR INTRATUIN ELST, MALDEN EN NUENEN
ONTWERP:	BREDELS ARCHITECTEN
PRODUCT:	VORMBAK ROODBRUIN KEIFORMAAT, ROODBRUIN GENUANCEERD EN PAARSBRUIN GENUANCEERD WAALFORMAAT

De waalformaat bakstenen bij de ingang gaan in de winkel zelf over in dikformaat. Er is een gewenste looproute, maar we willen klanten ook de vrijheid bieden zelf hun weg te kiezen.

Het gebouw lijkt op een grote kas: zwart staal en kleine ruitjes. Modern, maar met een nostalgische uitstraling. De inspiratie kwam van de grote markthallen in Boedapest en Madrid.

Een glazen overkapping van 14 meter hoog betreft een oude boerderij bij de winkel. De boerderij fungeert nu als horecadeel van Intratuin: op het terras kunnen bezoekers genieten van de sfeer en het vrije uitzicht naar buiten.

FORUM

In 'Forum' reageren opinieleiders en bestuurders op het gebied van ruimtelijke inrichting op een actuele, prikkelende stelling.

STELLING

‘De eindgebruiker bepaalt straks hoe de openbare ruimte eruit komt te zien; de architect/stedenbouwkundige/professional is niet langer leidend.’

De inrichting van de openbare ruimte wordt steeds vaker in samenspraak met de gebruiker bepaald. Althans, dat lijkt de tendens te zijn nu participatie van bewoners een vlucht neemt. De vraag is wie de inrichting van de openbare ruimte bepaalt. Was dit vroeger nog de exclusieve taak van de (landschap)architect; tegenwoordig heeft deze rekening te houden met een pallet aan meningen van gebruikers/bewonersgroepen. Maar: waar houdt de invloed van de gebruiker op? Of is deze vrijwel allesbepalend geworden? We vroegen het aan enkele deskundigen. Wij nemen alvast een schot voor de boeg.

Hassan Najja
Directeur Mens & Maatschappij
bij woningcorporatie Wonen Limburg

Eindgebruikers maken keuzes op basis van het hier en nu

‘Ik ben het oneens met de stelling. Het is niet zo dat de eindgebruiker bepaalt hoe de openbare ruimte eruit komt te zien. Dat zou ook niet goed zijn. Voor eindgebruikers is het lastig, zo niet onmogelijk om integrale, toekomstbestendige keuzes te maken. Eindgebruikers zouden op basis van het hier en nu keuzes maken. Keuzes die vervolgens jaren doorwerken en grote invloed hebben op de inrichting van de omgeving.

Als woningcorporatie zijn we wél in staat om met een integrale en duurzame blik naar de openbare ruimte te kijken en op basis daarvan gefundeerde keuzes te maken. Dat doen we samen met stakeholders en gemeente. En daarbij nemen we de wensen van eindgebruikers zeer serieus. Sterker nog: bij veel projecten zitten we vanaf dag één om de tafel met vertegenwoordigers van bewonersorganisaties, stichtingen en verenigingen.

Het doel van een dergelijk gesprek is altijd om in goed overleg te komen tot een passende woonomgeving. Daar hoort ook de inrichting van de openbare ruimte bij.

De wensen van de eindgebruikers vormen daarbij het vertrekpunt. In overleg met professionals kijken we of en in hoeverre deze te realiseren zijn. Is dat het geval, dan zullen we de wensen van de eindgebruiker zeker meenemen. Maar consta-

“Als woningcorporatie nemen we de wensen van eindgebruikers zeer serieus”

teren wij of professionals dat dit niet mogelijk of verstandig is, dan gebeurt dat dus niet. **De invloed van de eindgebruiker is groot, maar niet oneindig. Uiteindelijk bepaalt de professional hoe de openbare ruimte eruit komt te zien.’** ➤

'De eindgebruiker bepaalt straks hoe de openbare ruimte eruit komt te zien; de architect/stedenbouwkundige/professional is niet langer leidend.'

Peter van Essen
Projectmanager bij Stichting Woningbeheer Betuwe (SWB)

Voorkomen dat wij achter ons bureau de inrichting bepalen

'Ik ben het eens met de stelling: de eindgebruiker heeft veel invloed op de inrichting van de openbare ruimte. Maar er is wel een "mits": de wensen van de gebruiker moeten wel haalbaar en uitvoerbaar zijn. De ontwerper openbare ruimte bepaalt dat. Ik zal mijn standpunt illustreren aan de hand van een voorbeeld. Senioren vormen een belangrijke doelgroep voor SWB. Deze doelgroep stelt niet alleen bepaalde eisen aan de woning, maar ook aan de inrichting van de open-

"Je stemt de inrichting af op het gebruik"

bare ruimte. Mensen willen naar buiten: stukje wandelen, boodschappen doen, een praatje maken. Maar als je op leeftijd bent, kan ieder fysiek obstakel een belemmering vormen om de dingen te doen die je wil doen. Dat voorkom je door trottoirs

op gelijke hoogte te houden met de weg, het gebruik van trapjes te vermijden en voldoende bankjes te plaatsen waar mensen even uit kunnen rusten. **Met andere woorden: je stemt de inrichting af op het gebruik.**

Datzelfde geldt voor nieuwbouwwijken of herinrichtingprojecten. Daar beslissen bewoners zelf welke speelvoorzieningen SWB plaatst. Wonen er veel jonge gezinnen in de wijk, dan komt er een speeltuintje met schommel en wipkip. Zijn de buurtkinderen wat ouder, dan leggen we een basketbalveldje aan. Op die manier heeft de eindgebruiker een stem bij de inrichting van de openbare ruimte. **Het is vervolgens aan de deskundige om vast te stellen of de wensen praktisch uitvoerbaar zijn en of ze voldoen aan de wet- en regelgeving. Een mooi samenspel, vind ik zelf. Waarbij wordt voorkomen dat wij achter ons bureau iets bedenken waarop de eindgebruiker helemaal niet zit te wachten.'**

Alfredo De Gregorio
Architect

Het gaat om liefde, niet om design

'De hele kwestie rond de invloed van de eindgebruiker is ingewikkeld en eenvoudig tegelijk. **Uiteindelijk draait alles om respect, noem het liefde. De professional/architect/stedenbouwkundige zou nooit "leidend" mogen zijn. Een architect is een regisseur, geen autoritair iemand die eigenmachtig beslist hoe iets eruit moet zien.** Het icoon-denken is niet compatibel met het architecterschap, hooguit met ego-trippery en geldgewin. Een architect moet ervoor zorgen dat de neuzen van alle betrokkenen "dezelfde kant op staan". Dat er een zo breed mogelijk sociaal draagvlak wordt gecreëerd. Dit brengt ons bij de rol van de gebruiker. Die uiteindelijk slechts een van de betrokken partijen is, en bovendien erg "wisselbaar en wisselvallig".

Soms gebruikt hij de ruimte wel, soms niet. Soms vindt hij de ruimte oké, soms niet. Los daarvan heeft de eindgebruiker geen idee van de complexiteit van constructies of regelgeving. Er is dus meer behoefte aan overleg en communicatie dan aan zozegde inspraak. De architect heeft de opdracht goed naar iedereen te luisteren, maar op een gegeven moment

moet hij natuurlijk een beslissing nemen en deze ook uitvoeren. Net als een politicus eigenlijk. Een project dat zo "groeit" wordt een zoektocht naar samenhang op allerlei niveaus: programma, techniek, beeld, identiteit... Zo'n project wordt geboren, in de hoop dat iedereen op het eind óm is en het gevoel dat dit "ons project" is wijdverbreid is.

"De gebruiker is uiteindelijk slechts een van de betrokken partijen"

In zo'n project is respect essentieel: respect van de architect voor de eindgebruiker, respect van de gebruiker voor de architect met zijn toch wel complexe stiel. Het gaat om liefde, niet om design.'

Bij de vernieuwing van wijken en straten speelt de gebakken klinker vaak een centrale rol. Door zijn duurzaamheid, zijn functionele mogelijkheden, maar ook door zijn klassieke uitstraling. Twee voorbeelden van herinrichting zijn het Torenplein in Surhuisterveen en de Prinses Amaliahoek in De Steeg. Bij de herinrichting van beide pleinen werd straatbaksteen succesvol toegepast.

[16]

HERINRICHTING & STRAAT BAK STEEN

Prinses Amaliahoek in De Steeg: een écht plein

Oude situatie

De Prinses Amaliahoek voor (boven) en na (rechts): van kale leegte tot aantrekkelijke ontmoetingsplek.

“Doordat de bestrating doorloopt in de straat, ontstaat een ruimtelijk effect”

De herinrichting van de Prinses Amaliahoek in De Steeg in 2000 werd door de bewoners destijds met weinig enthousiasme ontvangen. Tien jaar later dienden ze met succes een plan in om het pleintje opnieuw aan te pakken. Het resultaat mag er wezen. ‘Het is een écht plein geworden.’

De Prinses Amaliahoek in De Steeg werd in 2000 heringericht. Er kwam een verhoging met een betonnen lint en veel grind. Niet bepaald handig, zo vond Belangengemeenschap De Steeg en Havikerwaard. De verhoging van het plein maakte het moeilijk om activiteiten te organiseren. En ook de ambulante handel – de kaasboer en de groenteboer – die op het plein een plekje had, bleef na de herinrichting weg. ‘Reden genoeg voor de bewoners om te pleiten voor een nieuwe herinrichting’, vertelt Niels Sies van de gemeente Rheden, waartoe De Steeg behoort. ‘Met succes.’

ONTMOETINGSFUNCTIE

Om de plannen voor de herinrichting kracht bij te zetten, stelde de belangengemeenschap een dorpsvisie op. Uitgangspunt: de Prinses Amaliahoek moest zo worden ingericht dat het pleintje voor verschillende doelgroepen een ontmoetingsfunctie zou kunnen vervullen. Sies: ‘De bewoners wilden dat het een plek zou worden waar ze zelf activiteiten zouden kunnen organiseren. Waar de kaasboer en groenteboer gemakkelijk hun waar zouden kunnen verkopen en waar toeristen – wandelaars en fietsers – even zouden kunnen uitrusten.’ Het College van B&W stemde in met de dorpsvisie, een succesvolle subsidieaanvraag bij de provincie volgde. Sies vertelt dat De Alliantie, de Rhedense stichting voor kunst en cultuur, in samenspraak met de belangengemeenschap en de gemeente een prijsvraag uitschreef, waarbij vier ontwerpers werd gevraagd

een ontwerp te maken. De uiteindelijke keus viel op het ontwerp van Ruud Jan Kokke, een ontwerper uit Oosterbeek. In het najaar van 2011 ging de herinrichting, die een strakke deadline kende, van start. ‘Op 18 december werd op het plein een kerstfair gehouden. Vóór die datum moesten de werkzaamheden af zijn. We hebben het net gered.’

INTIMITEIT

Sies is erg te spreken over de ‘nieuwe’ Prinses Amaliahoek. ‘Het is een écht plein geworden. Het ontwerp, waarin een aangrenzende straat bij het pleintje is betrokken, heeft goed uitgedaan. Ook mooi: de kleuren van de omgeving komen terug in de gebruikte straatbakstenen, die zijn gelegd in een patroon van diagonale vierkanten in zwart, geel en rood. De bestrating loopt door over de bij het plein betrokken weg en de parkeervakken. Hierdoor ontstaat een ruimtelijk effect.’ Het plein bevat ook drie arcades, die zijn geïnspireerd op de karakteristieke erkerwoningen van De Steeg. ‘Daar is echt over nagedacht’, stelt Sies. Onder de arcades zijn mooie, bewerkte banken geplaatst, leilindes tussen de arcades zorgen voor intimiteit. Daarnaast bevat het pleintje een overkapping. Deze parasol, met een doorsnede van 7,5 meter, is verzonken in de bestrating en kan door de bewoners zelf worden in- en uitgeklast. Sies: ‘De parasol zorgt ervoor dat het plein echt een centraal punt kent.’ De bewoners zijn blij met het eindresultaat. De officiële opening met een markt, muziek en kinderactiviteiten, die in april plaatsvond, werd dan ook druk bezocht. ➤

Project Herinrichting Prinses Amaliahoek | Locatie De Steeg | Opdrachtgever Gemeente Rheden | Ontwerp Ruud Jan Kokke | Product Vormbak rood, paarsbruin, leerkleur, dikformaat en vormbak rood, zwart, waalformaat

Torenplein in Surhuisterveen: mooi multifunctioneel

Een groot plein met een open karakter, zonder obstakels.

Bij de reconstructie van het Torenplein in Surhuisterveen in 1984 stond pragmatisme voorop: het moest zo goedkoop mogelijk. En dat was te zien. Ruim vijftig jaar later heeft het plein een ware metamorfose ondergaan.

Het Torenplein vormt het kloppende hart van Surhuisterveen. Vrijwel iedereen die het dorp bezoekt of verlaat, komt er langs. Bezoekers van het winkelcentrum kunnen op het plein parkeren, marktluï stallen er wekelijks hun waar uit. En het plein biedt plaats aan tal van evenementen: van wielervedstrijd tot Oud&Nieuw-feest. De uitstraling van het plein deed tot voor kort geen recht aan het levendige, multifunctionele karakter. 'Een allegaartje van asfalt, betonsteen en klinkers', stelt Harrie Nieuwenhuis van de gemeente Achtkarspelen, waaronder Surhuisterveen valt. 'Grijs en grauw, altijd vol geparkeerde auto's en met lichtmasten op onhandige plekken. De laatste reconstructie van het plein dateerde uit de jaren tachtig van de vorige eeuw. Los van de treurige uitstraling voldeed het plein niet langer aan de behoeften van de gebruikers.'

OPEN KARAKTER

De opknapbeurt van het Torenplein viel samen met de bouw van een nieuw winkelhart en appartementencomplex aan het plein. Nieuwenhuis: 'We wilden een plein creëren dat goed aansluit bij de nieuwbouw en voldoet aan de eisen van de verschillende gebruikers. Van bezoekers, parkeerders, marktloopluï, winkeliers en evenementenorganisaties. We hebben de verschillende belangengroeperingen nauw bij het ontwerp betrokken. Zij bleken zonder uitzondering behoefte te hebben aan een groot plein met een open karakter, zonder obstakels. De bomen en lichtmasten hebben we dus verplaatst naar de buitenrand van het plein, net als het nieuwe straatmeubilair. Speciaal voor de markt

zijn er ondergrondse stroom- en waterpunten aangebracht. De afwatering is geregeld via lijnafwatering. De doorgaande weg, die in de oorspronkelijke situatie geasfalteerd was, hebben we bij het plein betrokken en ingericht als 30 kilometerzone. Het plein zelf is helemaal vlak. Alle ruimte voor markt-kramen en voor een feesttent.'

RUIMTELIJK

Het Torenplein is tegenwoordig allesbehalve een allegaartje. Het plein oogt als één visueel geheel. Gebakken klinkers in diverse roodnuances geven de rijbaan, parkeervakken en het voetgangersgebied aan. Natuurstenen accenten zorgen voor een speels effect. Het kleurverschil is bewust minimaal gehouden, vertelt Nieuwenhuis. 'Hierdoor ontstaat een rustig, ruimtelijk beeld. En de egale kleurstelling past mooi bij de omringende bebouwing. Mensen waren aanvankelijk bang dat het onderscheid tussen rijbaan en voetgangersgebied onvoldoende duidelijk zou zijn. Maar in de praktijk lopen de verschillende verkeersstromen soepel. En: doordat we de weg hebben bestraat, wordt er veel minder hard gereden.' Bewoners en winkeliers zijn blij met het plein. Met de warme uitstraling en met de vele mogelijkheden. In september 2011 is het hernieuwde Torenplein officieel geopend met, hoe kan het ook anders, een gezellig dorpsfeest. ■

Project Herinrichting Torenplein | **Locatie** Surhuisterveen | **Opdrachtgever** Gemeente Achtkarspelen | **Ontwerp** Harrie Nieuwenhuis | **Product** Rijbaan: vormbak rood, keiformaat; loop/fietsgedeelte: vormbak roodgenuanceerd, dikformaat; parkeervakken: vormbak roodbruin, keiformaat

“De egale kleurstelling past mooi bij de omliggende bebouwing”

DE BESTE ARGUMENTEN STAAN OOK ONLINE

www.straatbaksteen.nl biedt professionals en consumenten alle mogelijke informatie over het gebruik van straatbaksteen. Van producteigenschappen tot voordelen, van toepassingsmogelijkheden tot praktische adviezen – de website geldt als bron van informatie én inspiratie voor professionals werkzaam in de openbare ruimte. Bovendien kunt u online alle nummers van Contour teruglezen.

www.straatbaksteen.nl

OVER SPS

SPS staat voor het bevorderen van een kwalitatief en kwantitatief goede toepassing van straatbaksteen, een en ander in het belang van een goede ruimtelijke kwaliteit van de gebouwde en ongebouwde omgeving.

Fabrikanten:

CRH Clay Solutions - www.crhclaysolutions.nl

Wienerberger - www.terca-sstraatbakstenen.nl

Vandersanden - www.huwastraatbaksteen.nl

RDI Straatbaksteen

Rodruza Daas Infra bv

RDI Straatbaksteen - www.rdistraatbaksteen.nl

Steenfabriek Engels - Oeffelt - www.baksteen.nl

